Ovidius University Annals of Philology Volume XIV, Number 269-274, 2003

CONTRIBUȚIA LUI TITU MAIORESCU LA DEZVOLTAREA LIMBII ROMÂNE LITERARE

Aida Todi
Universitatea *Ovidius* Constanța

La contribution de Titu Maiorescu au développement du roumain littéraire (Résumé)

Généralement on connaît bien l'activité de critique littéraire de Titu Maiorescu, mais peu de chercheurs ont offert des détails concernant sa contribution au développement et la promotion de la langue roumaine littéraire (Lazăr Şăineanu, Gh. Bogdan Duică, Eugen Lovinescu).

Les études plus récentes (deuxième moitié du XXe siècle) prêtent plus d'attention à son activité linguistique (Dimitrie Macrea, Grigore Brâncuş, Gabriel Tepelea). Pendant sa première période d'activité, les préoccupations de Titu Maiorescu se dirigent vers le désiderat de la promotion du roumain; dès sa jeunesse, il était conscient de la nécessité d'appliquer une orientation scientifique dans les recherches d'histoire de la langue roumaine et d'élaborer des instruments de travail qui soient utiles dans l'étude du roumain à l'école. Par tout ce qu'il a écrit, Maiorescu n'a cessé de souligner la connexion étroite entre la langue et la culture. Même s'il n'a pas écrit d'ouvrages de linguistique à proprement parler, Titu Maiorescu a eu un rôle important et constant (par une activité soutenue d'environ quatre décennies) en ce qui concerne le développement du roumain littéraire et de la linguistique roumaine, en continuant ainsi le crédo culturel de la génération précédente (M. Kogălniceanu, Alecu Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, Al. Odobescu). Son étude sur les principes de l'orthographe roumaine s'avère inégalable aujourd'hui encore, et les normes de la langue roumaine littéraire, formulées pendant une période déchirée de confrontations et de controverses linguistiques, ont eu un apport essentiel pour l'évolution ultérieure du roumain littéraire.

Dacă, în general, Titu Maiorescu este bine cunoscut prin activitatea sa de critic literar, mai puțini ştiu detalii legate de contribuția sa la dezvoltarea şi promovarea limbii române literare. Cel care amintea, pentru prima dată, importanța problemelor de limbă în opera lui Titu Maiorescu era Lazăr Şăineanu, care, în *Istoria filologiei române* (1892; ediția a II-a – 1895), îi consacra, însă, doar câteva note. Episodic este pomenit acest merit al criticului şi în alte studii şi luări de cuvânt de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea: Gh. Bogdan Duică, în discursul de recepție ținut la Academia Română în 1921, monografia *Titu Maiorescu*, a lui Eugen Lovinescu (vol. I-II, 1940). O importanță mai mare în domeniul lingvisticii îi este recunoscută în studiile mai recente, începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea (Dimitrie Macrea, Grigore Brâncuş, Gabriel Tepelea). În linii mari, preocupările din prima perioadă de activitate a lui Titu Maiorescu converg spre acest deziderat – cultivarea limbii române, el conştientizând încă din tinerețe atât necesitatea unei orientări ştiințifice moderne în cercetările de istorie a limbii române, cât importanța elaborării unor instrumente utile pentru cultivarea ei în şcoală.

BDD-A3639 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:33 UTC)

Prima perioadă a activității lui Titu Maiorescu stă sub semnul preocupărilor preponderent didactice, aparent minore, dar, pentru acea epocă, deosebit de importante. Este puțin cunoscut, de pildă, faptul că în 1863, la numai 23 de ani, recent întors din Germania şi Franța, unde făcuse studii temeinice de filozofie, ştiințe juridice şi filologie, Titu Maiorescu publica, în *Anuarul Gimnaziului şi internatului de Iassi pe anul scolastic 1862-1863*, o disertație, atât de lingvistică, cât şi de pedagogie, cea dintâi scrisă de el în limba română, intitulată ***De ce limba latină este chiar în privința educațiunii morale studiul fundamental în gimnaziu?***, lucrare care, pentru că nu a fost inclusă în nici una dintre edițiile sale de ***Critice***, a rămas aproape necunoscută. Este o disertație în favoarea limbii latine, în care, subliniind rolul acestei limbi în educația intelectuală şi morală a elevilor, el răspundea atât celor care supraevaluau, cât şi celor care minimalizau rolul traducerilor şi al traducătorilor moderni față de scriitorii antici. Deşi în epocă era în mare vogă orientarea latinizantă, nu argumentul originii latine stătea la baza teoriei lui Maiorescu, întrucât, arăta el, pe de o parte latina învățată în şcoală oricum nu este suficientă pentru a stabili latinitatea limbii noastre; pe de altă parte, în şcoală se studiază latina literară, şi nu cea populară, care stă la baza formării limbilor romanice, printre care şi româna. În studiul menționat, Maiorescu aducea în discuție metoda de studiere a formării şi dezvoltării istorice a limbii române. Principiile ştiințifice ale şcolii istorice şi comparatiste, pe care le promova Titu Maiorescu, sunt cu atât mai valoroase cu cât îşi făceau loc într-o epocă dominată de ideile latiniştilor. Mai târziu, aceleaşi principii comparativ-istorice vor sta la baza lucrărilor privitoare la istoria limbii române, scrise de B. P. Hasdeu, Al. Philippide, Ov. Densusianu, Sextil Puşcariu.

Un an mai târziu, în 1864, în timp ce era director la Şcoala normală de la Trei Ierarhi, Titu Maiorescu edita primul anuar al acestei şcoli, în care publica ***Regulile limbii române pentru începători***. Este vorba despre 28 de paragrafe în care explica, într-o formă accesibilă pentru nişte şcolari începători, problemele de bază ale gramaticii elementare: alfabetul, litera şi sunetul, silaba şi părțile de vorbire. Scrierea se remarcă prin metoda pedagogică (pornind de la noțiuni cunoscute şi concrete şi mergând spre unele noi, abstracte) şi claritatea expunerii, calități greu de găsit în gramaticile şcolare ale vremii. Apreciată pentru toate aceste calități, cartea lui Maiorescu a fost retipărită şi însoțită de îndrumări pentru folosire de către fostul său elev de la Trei Ierarhi, Ion Creangă. În acelaşi anuar, Titu Maiorescu publica şi ***Observații asupra regulilor precedente***, în care sublinia rolul important al gramaticii în învățarea limbii române, arătând că, spre deosebire de unele obiecte, care se pot însuşi incomplet în şcoala primară, principalele reguli ale gramaticii trebuie fixate în această perioadă, căci "scopul cel mai nemijlocit [al şcolii – n. n.] este de a produce oameni care vorbesc şi scriu bine româneşte, şi unde nu se câştigă acest rezultat, învățătura a fost rea". În acelaşi timp, Maiorescu observa că totuşi una dintre principalele carențe ale şcolii din acel timp era gradul insuficient de stăpânire a limbii române de către elevi, căci, observa el, la terminarea şcolii, "majoritatea şcolarilor nu ştiu să scrie bine româneşte,

BDD-A3639 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:33 UTC)

nu ştiu să vorbească fără dialect şi nu ştiu să deosebească cu siguranţa cerută toate părţile vorbirii"; concluzia criticului era aceea că "de la învăţarea limbii române în şcolile primare trebuie să înceapă regenerarea noastră intelectuală", iar "regenerarea poporului român începe de la cultivarea limbii române". Se pare că această convingere puternică despre importanţa studierii limbii române în şcoala primară a stat la baza deciziei sale de a accepta postul de la şcoala de la Trei Ierarhi, în timp ce era profesor de filozofie la Universitatea din Iaşi şi chiar rector al acestei universităţi.

In perioada următoare, Titu Maiorescu abordează probleme majore ale culturii româneşti, un loc important printre acestea continuând să îl deţină problemele limbii. Prin ceea ce a numit "direcţia nouă", el înţelegea combaterea lipsei spiritului ştiinţific, a patriotismului fals şi a imitaţiilor servile a tot ceea ce era străin, atât în literatură, cât şi în limbă. Prin tot ceea ce a scris, Maiorescu subliniat permanent legătura strânsă dintre limbă şi cultură.

Una dintre problemele majore, de mare actualitate în a doua jumătate şi la sfârşitul secolului al XIX-lea (începând cu 1860, când s-a introdus oficial alfabetul latin în scrierea limbii române), era problema ortografiei, care viza două aspecte: stabilirea semnelor grafice latineşti care să le înlocuiască pe cele chirilice şi stabilirea principiului de bază al scrierii, chestiune controversată între adepţii fonetismului şi aceia ai etimologismului latinizant. În această direcţie, Titu Maiorescu a avut o contribuţie esenţială: în continuarea preocupărilor lui ortografice, începute în cadrul "Junimii", unde, încă din 1864, s-a discutat necesitatea fixării unui sistem fonetic de scriere, el publica, între 1866 şi 1873, lucrarea amplă în patru volume, intitulată ***Despre scrierea limbii române***, prima expunere detaliată şi clară a principiilor scrierii noastre fonetice, în care punea bazele ştiinţifice ale scrierii cu litere latine şi respingea, ca fiind nefondate şi imposibil de aplicat, atât fonetismul promovat de Aron Pumnul, cât şi etimologismul latinist. Fără a intra în amănunte, se cuvine să amintim preţuirea de care s-au bucurat, în epocă, ideile lui Maiorescu, căruia i s-a încredinţat, în 1866, misiunea de a elabora noile principii de scriere, pe care avea să le prezinte, spre aprobare, membrilor "Junimii". Lucrarea scrisă în urmă cu mai bine de 100 de ani de Maiorescu a trecut proba istoriei, întrucât semnele grafice pe care le-a adoptat Maiorescu s-au păstrat, în linii generale, până astăzi, inclusiv *î* (*â*). În această lucrare el a explicat de ce nu pot fi acceptate toate literele alfabetului latin, prea numeroase pentru sunetele limbii române; alt motiv, observa Maiorescu, era acela că literele latineşti nu puteau reda sunetele specifice limbii române, inexistente în inventarul fonetic al latinei, şi pe care limba noastră şi le-a creat timp de cincisprezece secole, printr-o evoluţie proprie; el arăta că unele litere din alfabetul latin se pot adopta ca atare, iar pentru altele, propunea adaptarea prin folosirea diacriticelor; astfel, literele (şi sunetele) specifice limbii române în raport cu latina *ă*, *ş* si *ţ* (ulterior el îl accepta şi pe *î*), a căror grafie era foarte instabilă, în epocă, au fost adoptate de Titu Maiorescu şi circulă astfel până astăzi, cu formele recomandate de el. Ar trebui să mai precizăm şi faptul că Titu Maiorescu poate fi considerat un precursor şi în ceea ce priveşte *fonemul*, prin aceea că acceptă în

BDD-A3639 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:33 UTC)

alfabetul românesc, pe lângă literele latine adecvate pentru redarea sunetelor limbii române, şi pe acelea care au rolul de a distinge cuvinte diferite şi forme flexionare (ccea ce astăzi numim "foneme"). El însuşi considera, la vremea respectivă, *Despre scrierea limbii române* ca fiind "cea dintâi a mea lucrare originală". Regulile ortografice stabilite de el s-au difuzat şi fiixat prin intermediul revistei "Convorbiri literare". Când Academia Română a simțit nevoia elaborării unei noi ortografii, în acord cu uzul marilor scriitori ai vremii, Titu Maiorescu s-a numărat printre cei aleşi să facă parte din comisia pentru fixarea acestei noi ortografii (alături de alți mari oameni de cultură ai vremii – V. Alecsandri, A. T. Laurian, G. Barițiu, Al. Odobescu, B. P. Hasdeu, I. Caragiani, N. Quintescu), el fiind numit şi raportor al acestei comisii. Bazându-se pe autoritatea uzului şi pledând pentru "un fonetism temperat de necesități etimologice", Titu Maiorescu relua, în raportul prezentat de el în 1880 Societății Academice, principiile formulate în *Despre scrierea limbii române*. Şi reforma care a urmat (1904), prin care fonetismul s-a impus definitiv în scrierea limbii române, l-a avut ca raportor tot pe Titu Maiorescu, ceea ce dovedeşte autoritatea ştiințifică a acestuia în domeniu.

Pe lângă contribuția în domeniul ortografiei, Maiorescu a avut un cuvânt important de spus şi în privința cultivării limbii române literare, în primul rând prin păstrarea caracterului ei național şi cultural; în articolul ***Limba română în jurnalele din Austria***, publicat în volumul I din ***Critice***, el combătea unele orientări lingvistice ale epocii, printre care latinismul exagerat şi importul masiv de termeni străini, de care făceau abuz unii scriitori ai epocii, dorind să înlăture pericolul care amenința limba şi cultura română. Analizând stilul unor periodice româneşti din anul 1868, el sublina unele deficiențe, cum ar fi: cele trei stiluri defectuoase: "stilul exagerat", prea abundent în cuvinte pentru exprimarea ideii, "stilul greoi" şi "stilul restrâns", având cuvinte prea puține pentru formularea ideii; exprimarea confuză, abuzul de germanisme introduse în română prin transpuneri mecanice din germană în română a unor expresii idiomatice, modalitatea de formare a cuvintelor. El pleda pentru supremația uzului limbii, condamnând falsa originalitate în utilizarea cuvintelor.

Alt fenomen literar şi lingvistic care i-a atras atenția lui Maiorescu este acela care poartă chiar numele unuia dintre studiile sale: ***Beția de cuvinte***, subintitulat ***Studiu de patologie literară*** (1873). Pe un ton acid, reluând unele dintre ideile formulate şi în articolul anterior, criticul ironiza cantitatea exagerată de cuvinte folosite de unii în exprimarea ideilor, lipsa logicii interioare a discursului, contradicția în exprimare, repetițiile fără rost, abuzul de pleonasme, toate menite să ascundă lipsa de substanță şi de talent.

După aproape trei decenii, în 1902, Titu Maiorescu publica studiul ***Oratori, retori şi limbuți***, în care analiza şi critica stilul oratoric care caracteriza unele discursuri din acea vreme, exemplificându-l cu numeroase citate; exemplele citate si gesturile incriminate de el trimit cu gândul la discursurile personajelor lui Caragiale. În acelaşi timp, el se ridica împotriva abuzului de expresii preluate din franceză.

BDD-A3639 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:33 UTC)

Şi atunci, ca şi astăzi, se punea problema îmbogăţirii limbii cu noi termeni, în consens cu dezvoltarea ştiinţelor, a tehnicii şi a artelor. O preocupare permanentă în cadrul "Junimii" era reprezentată de accea a neologismelor, cei mai mulţi membri fiind destul de rezervaţi în acceptarea acestora. Maiorescu a avut o contribuţie importantă, ridicând această problemă pentru prima dată în ***Direcţia nouă în proza şi poezia română*** (1872), publicând, mai târziu, în "Convorbiri literare", studiul intitulat ***În contra neologismelor*** (1881), reprodus mai apoi în volumul de ***Critice***, sub titlul ***Neologismele***, care demonstra o atitudine moderată în privinţa cuvintelor împrumutate. Fără a fi atât de îndârjit, ca alţi oameni de cultură ai epocii, împotriva împrumurilor, Maiorescu dovedea o atitudine de echilibru, acceptând doar acele neologisme absolut necesare şi respingându-le pe acelea considerate "de prisos", pentru care limba română avea deja un echivalent şi pe acelea nepotrivite cu spiritul limbii române; astfel, el îi combătea pe mulţi dintre susţinătorii unor curente lingvistice ale epocii (latinişti, germanişti etc.). În toată această acţiune de acceptare a unor cuvinte şi de respingere a altora el recomanda să nu se ajungă la exagerări, recunoscând necesitatea împrumutării unor cuvinte noi şi pledând pentru introducerea neologismelor necesare cu precădere din limbile romanice; formula în mod explicit patru reguli de acceptare aacestora, el însuşi folosind destul de numeroase neologisme. În linii generale, evoluţia ulterioară a limbii literare a confirmat, şi în ceea ce priveşte neologismele, teoria şi principiile formulate de Maiorescu.

Chiar dacă nu a scris lucrări de lingvistică propriu-zisă, Titu Maiorescu a avut un rol important şi constant (printr-o activitate susţinută timp de peste patruzeci de ani) în dezvoltarea limbii române literare şi a lingvisticii româneşti, continuând crezul generaţiei precedente (M. Kogălniceanu, Alecu Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, Al. Odobescu) pentru cultivarea limbii române. Studiul lui despre principiile ortografiei româneşti rămâne, până astăzi, neegalat, iar normele privind cultivarea limbii române, formulate într-o epocă de frământate confruntări şi controverse lingvistice, au fost salutare pentru evoluţia ulterioară a limbii române literare.

BIBLIOGRAFIE

Grigore Brâncuş, *Titu Maiorescu şi problemele limbii*, în LR, XIII (1964), nr. 5, pp. 483-493.
Eugen Lovinescu, *Titu Maiorescu*, vol. I-II, Bucureşti, 1940.
Dimitrie Macrea, *Probleme de lingvistică română*, Bucureşti, 1961.
Dimitrie Macrea, *Titu Maiorescu*, în Contribuţii la istoria lingvisticii şi filologiei româneşti, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1978, pp. 387-416.
Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române (1866-1999). Dicţionar*, Ediţia a doua, revăzută şi adăugită, cu un Cuvânt înainte de acad. Eugen Simion, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1999, p. 311-312.
Lazăr Şăineanu, *Istoria filologiei române*, Bucureşti, 1892; ediţia a II-a,1895.

BDD-A3639 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:33 UTC)

Gabriel Tepelea, *Titu Maiorescu şi contribuția sa la modernizarea limbii noastre literare*, în Gabriel Țepelea & Gh. Bulgăr, *Momente din evoluția limbii române literare*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1973, p. 241-248.

BDD-A3639 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:33 UTC)